

ságíró és a szociográfus tapasztalataival ábrázolja Kelemen sorsát, az építkezés életét. Ha műhelyének helyét keressük, annak az erdélyi hagyománynak a folytatójaként kell látnunk őt, amely a két háború között indult el Balázs Ferencnek, az Erdélyi Fiatalok falukutató íróinak és Bözödi Györgynek szociográfikus ihletésű műveiben. A hazai magyar irodalom hagyományai közül a népi magzalom szociográfus érdeklődéséhez igazodik; különösen Veres Péter széles körű életismeretre irányuló érdeklődése igézte meg. Beke írásaiban azonban ott a világirodalmi és a román irodalmi tájékozódás nyoma is: Gorkij vagy Panait Istrati az élet szomjára, a tények tiszteltére és összegyűjtésére tanította. Vagyis riporteri érdeklődéssel, egyszersmind a szociográfia és az etnográfia iránt érdeklődő író figyelmével és tények iránti szeretetével gyűjtötte össze könyveinek anyagát.

A tények gazdagsága azonban pusztán anyag, amelyet az írói szenvedélynek kell rendeznie, alkotássá szerveznie. Beke esetében ez az írói szenvedély a székely nép iránt érzett szeretettel és odaadással azonos. R riportjait és regényét indulatok fűtik: az „ingázók” gondjait éppúgy magáénak érzi, mint az életformaváltás gyakran nehéz körülményei közé került emberek drámáját. R riportjai konkrét esetekben szereznek igazságot, nyújtanak segítséget — mint például Gábor Pistának, a csavargó székelyudvarhelyi gyerekeknek —, de az esetben túl jelen van bennük a székely nép megőrzéséért és felelőtlenségéért vállalt felelősség és elkötelezettség. Gyakran éppen abban a formában, hogy ennek a népnek a vétkeit: közönyét vagy hamis virtuskodását ostorozza.

A hamis és önpusztító virtus ellen érvel a *Vándorvillám* lapjain is. E regény ugyanis nemcsak az életformaváltás intenzív ábrázolását nyújtja, hanem a felemelkedés egyik legfőbb erkölcsi akadályát: a szertelen és okatlan virtuskodást is elítéli. Kelemen tragédiáját az okozza, hogy büszkeségből olyan munka elvégzésére — egy sziklakirobbantásra — vállalkozik, amelyhez nélkülözi a szükséges ismereteket. Beke azonban szereti hőseit, mint ahogy valamikor Tamási Aron is szerette és meggyászolta elvakultan egymásnak rontó hőseit, s ezért nem engedheti, hogy Kelemen pusztán a tudatlanság és a hiúság áldozata legyen. Kelemen tragikus alak: pusztulását ugyanis az okozza, hogy a robbanás gyilkos veszélyének körébe kerülő ártatlan életet akar megmenteni, s önfeláldozó módon a pusztító erő elé dobja magát. Sorsa ezért a tragédia magasságába emelkedik, pusztulása katartikus. Az író tehát a tragédia közegében helyezi el hőseit, az elbeszélés drámai mozgásával, tragikus kiteljesedésével egészíti ki a tárgyias, dokumentatív realizmussal formált történetet. E drámai mozgás és tragikus kifejtés pedig a székely népballadák étosztát követi. Beke a népballada ősi szerkesztő rendjével, a végzettséghez igazodó kompozíciójával szervezi regényét a riporteri figyelemmel és szociográfus gondossággal egybegyűjtött s ábrázolt epikus anyagot. A *Vándorvillám*-ban tetten öltő írói tehetségnek éppen ez a legfigyelemreméltóbb jele: egy ősi kompozíciót hoz szintézisbe a korszerű dokumentarista ábrázolás eljárásaival. (*Irodalmi Könyvkiadó és Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1968.*)

POMOGÁTS BÉLA

G. BALOGH ATTILA: GESZTENYÉK ÉS ECETFÁK

Az ismertetést Huszár Sándor előszaván kezdeném, amely egy hosszabb elméletieskedő eszmefuttatás után váratlanul olyan tömören summázza G. Balogh Attila értékeit, hogy megállapításait megkerülni nem lehet, újra fogalmazni pedig fölösleges. Ahol tudom, idézem: „G. Balogh Attila kezdő tollforgató volt a ellenére határozott és kialakult lelki sajátosságokkal indul.”

A kötet első írásában a fiatal férjnek nem tetszik, hogy feleségének hűga havonként ellátogat hozzájuk, mert feleségét az ilyenkor felvett mesterkelt szigor számára idegenné öregíti.

Az utolsó történet fiatal férj-hőse sajnálatból jó egy csúnya lányhoz; mikor megtudja, hogy asszony, és nincs miért sajnálni, megharagszik rá, és apróbb kellemetlenségekkel igyekszik bosszút állni rajta. A többi sztorit is csak hasonló röviden és esetlenül tudjuk megfogalmazni, mert az író „nem a külső világ ilyen vagy olyan eseményét, képét, vízióját festi, keresi. Figurái és önmaga lelki és ösztönélete izgatja”.

Figurái közül azonnal kiválik a fiatal férfi (kora 17–34 év), aki kilenc írásban főhős, kettőben pedig intenzi-

ven jelen van. Az olvasó már a harmadik elbeszélésben ismerősként kezeli; bár mindenütt gondosan más néven szerepel — az egész könyv róla szól. Ha ezt egybevetjük a több helyen meggyező mellékszereplőkkel, színhelyekkel (például nyelvész egyetemi tanár, sakk-kör), továbbá az író adataival kétségtelemné válik az írónak és hősenek nagyfokú azonossága.

„Nem azért ír, mert mindent tud, hanem mert mindent szeretne tudni. Elsősorban *önmagáról*.” Ez az idézet egy másik problémát is felvet. Az egyik novellában a fiú beteg kedvesét látogatja meg, és szájalom helyett ingerültséget érez, mert elmaradtak a látogatás megszokott örömei. Érdekes alaphelyzet, két oldalon felvázolva. Lehetőség egész kapcsolatuk felülvizsgálásához, meg hasonlításához, katarziszhoz. Ehelyett tíz sorban vérszegény kibontakozás és megoldás — a fiú „jóleső takarító mozgásba fogott” és megsimogatta a lányt.

Rövid vizsgálat után a legtöbb novelláról kiderül, hogy nem *lelki folyamatot*, csak *alaphelyzetet ábrázol*. A folyamatot legfeljebb *jelzi*, esetleg *külsődleges eszközökkel leírja*. Miért? „Meg szeretné mélyebben érteni önmagát. Gátlásait, félelmeit, hogy aztán kilépjen belőlük...” „A megalázás és a megalázkodás volt az alapvető életérzése” — mondja hősről az író. Megalázottnak érzi magát, mert nem tud beleilleszkedni egy kollektívába, mert tévedett mások megítélésében, mert nem tud megállni saját lábán, mert ezt mások is tudják róla stb. Gátlásosan,

sőt olykor pszichopatologikusan viselkedik. Elriasztja magától az embereket, különösen a nőket. Érthetetlenül parányi okokból hidegül el tőlük. Nem mer nekimenni az érettséginek, mert fél, hogy átmegy, és mi lesz utána. Félelemből revolverrel lövöldözi egy falu kutyáit.

A mellékfigurák élők, esetenként nagyszerűen sikerültek, ám az író láthatólag nem sokat törődik velük. Teljes figyelmét lekötik alteregói, akiknek lelki világához szabja a külvilágot, és mivel nem tudott *különné válni* tőlük, nem tudja objektíven *felmérni helyzetüket és távlatukat sem látja*. *Ezért nem ábrázolhat folyamatokat, csak helyzeteket*. Ezért nem tudta *lényegében összefüggő történeteit egy regénynyé szerkeszteni*, sőt hosszabb elbeszélései is szétesőek.

Huszár Sándor erre is keres magyarázatot: „Mi úgy éreztük, hogy magunk alakítjuk a világot... A maiak kész viszonyokba születnek bele, és ez feltétlenül új vetületekkel jár.” Igen. A készet *egyszerre, egészében* kell megérteni, ezért átmenetileg minden *részlet bizonytalanná* válik benne.

A bizonytalan részletek kitűnő megfigyelésekben, nüanszokban és ragyogó lehetőséget kínáló helyzetekben tükröződnek G. Baloghnál, mindez komoly reményeket ébreszt a kritikusban; amely remények akkor realizálódnak, ha a megértett egész szempontjából rendezni tudja ezeket a részeket. (*Irodalmi könyvkiadó, Bukarest, 1968.*)

RIGÓ BÉLA

